

En vacker vy över dammspegeln vid Stendalsmöllan.

Våldtäckt på landsbygden.

En vacker majdag for vi, Bertil Trobro, ordförande i Vramsåns vänner, min fru Birgit och jag, tvärs över Skåne för att beskåda eländet efter rivningen av dammen vid Stendalsmöllan i Käggleån. För att undvika vägarbeten på riksväg 21 valde vi en naturskön väg, där Ovesholms nyutslagna bokskog bildade portal över den slingrande vägsträckningen. Vägvalet gjorde också att vi kom in på morbida samtal, knutna till mitt tidigare yrke.

Stendalsmöllan.

Vi sammanträffade med Rosie Göransson och Fredrik Hedin (styrelsemedlem i SVAF) vid Stendalsmöllan. Det öppna såret i landskapet var en deprimerande syn. Om man försökte föreställa sig hur spegeldammen en gång sett ut, förtogs bilden av det fula dyngbältet (sedimentavlagringen) som samlats på åbotten under ca 75 års tid och som nu frilagts på grund av utrivningen.

Rosie berättar, att hennes far bedrev kvarnrörelse i Stendalsmöllan. År 1937 hade trycket från stora vattenmassor efter ett häftigt regn gjort att del av dämnet rännat. Det var fler av möllorna i Käggleån som också drabbades av dammbrott. Vattenmassorna som frigjorts vid dammbrottet har troligen sköljt ut den dåvarande sedimentansamlingen. Den nya dammen blev en gjuten konstruktion istället för det raserade stenlagda dämnet. Mitt i dämnet gjordes ett utskov med två spettluckor med möjlighet att släppa vatten vid mycket höga flöden. Via en kulvert leddes vattnet till två turbiner (36 och 24 hkr). Genom att utnyttja topografin uppnåddes en fallhöjd av 7 meter.

Kvarnrörelsen hölls igång till början på 1970-talet, då en nedtrappning skedde och rörelsen avstannade helt i mitten av samma årtionde. Så länge Rosie kan

minnas hade möllan varit försedd med en likströmgenerator, som försåg byggnaderna, även bostadshuset, med belysning. År 1980 installerades en växelströmgenerator och elproduktionen kopplades till elnätet. Ca 80 000 kWh grön, förnybar el har årligen producerats vid Stendalsmöllan. De senare åren har produktionen varit mera sporadisk men upphörde inte helt förrän dammutrivningen skedde

Rosie godtog Wagnströms erbjudande om att dammen fick rivas ut i länsstyrelsens regi. Det skulle ske utan att det kostade Rosie något. Alternativet hade varit att Rosie skulle ha anlagt en fiskväg, som på grund av de relativt stora höjdskillnaderna, skulle ha blivit väldigt lång. Hon skulle dessutom ansöka om tillstånd för elproduktionen samt göra MKB och hålla samrådsmöte. Enligt föreläggandet skulle det ske före 1 feb. 2016. Hon fick ett vite på 150 000 Skr om hon inte fullföljde kraven i föreläggandet. Rosie ansåg, att det alternativet skulle bli för kostsamt för henne. Hon anser sig dock blivit vilseledd, och hade inte kunnat föreställa sig hur fullt det skulle bli efter utrivningen. Den hälsobringande skönhetsupplevelsen av dammspegeln förändras helt, och de nuvarande dammresterna ger istället en deprimerande känsla. Hon undviker nu att besöka föräldrahemmet. Detta var andra besöket efter att dammen rivets ut.

De soptippsliknande resterna av Stendalsmøllans damm efter utrivningen

Till höger på bilden syns åfåran, som i avsaknad av humuslager har en helt steril botten. Nuvarande åbotten är högst en fjärdedel av den ursprungliga dammbottenarealen. Växtligheten som normalt finns i dammiljöer är borta och därmed också möjligheten för sländor och myggor att lägga sina ägg. Dess larver och nymfer är tillsammans med bottenlevande organismer fiskars huvudsakliga föda. Jag förstår inte vitsen med att öppna upp vattendragen för fiskvandring, när smolten svälter ihjäl, eftersom åtgärden samtidigt berövar dem deras skafferi.

Länsstyrelsen skyller ingreppen på EU; s vattendirektiv. Enligt direktiven skall länderna verka för bättre vattenkvalitet. Att, som i fallet med Stendalsmöllan, riva det gamla dämnet och frigöra hundratalet ton med sediment, vars innehåll är okänt, vittnar inte om någon höjning av vattenkvaliteten. Framtida högvatten kommer sannolikt att frigöra ytterligare sediment, som till sist kommer att hamna i Skälderviken och förorsaka ytterligare havsdöd. Ett annat krav från EU är, att man skall bevara artrikedomen. När dammutrivningen skedd försvann den speciella art av bäcköring som tidigare funnits isolerad vid och uppströms Stendalsmöllan. Nu öppnas passagen med möjlighet för invasiva/främmande arter att vandra upp och ge möjlighet att sprida smitta, i likhet med kräftpesten. Kan försärla, strömstare och kungsfiskare finna boplatser och tillräckligt med mat för att stanna kvar i reviret? I direktivet anges vidare att man skall mildra översvämningsrisker nerströms och riskerna för uttorkning uppströms. Hur har dessa krav beaktats? Grundvattennivå- och kvalitet är en annan punkt i direktivet. Hur har man följt detta när åns nivåsänkning har inneburit att närliggande fastigheters brunnsvatten sjunkit, ja i ett fall helt sinat?

Sinad brunn.

Ägaren till den sinade brunnen och en granne har fått ersättning från Länsstyrelsen för de skador de drabbats av genom utrivningen av dammen vid Stendalsmöllan. Tiotusen kronor blev ersättningen till den sinade brunns ägare, som genom att fördjupa brunnen, åter kunde få vatten. Ersättningsbeloppet till grannen känner han inte till.

Jag tycker att länsstyrelsens åtgärder är ett hafsverk som helt misslyckats, där man struntat i miljöbalkens hänsynsregler. Jag tror att Stendalsmöllans och Benmöllans gröna elproduktion om sammanlagt 140 – 150 MWh/år varit betydligt mer miljövänligt än Länsstyrelsens åtgärd. Det är inte bara den vackra spegeldammen som förbytts mot en ful och död dammbotten. Under de timmar som arbetet tog, sjönk Stendalsmöllans försäljningsvärde väsentligt.

Benmöllan.

Efter besöket hos Rosie följde vi Diligensvägen och Käglean ett par kilometer uppströms till Benmöllan. Redan på gårdsplanen såg vi resultatet av 70-talets urbanisering. Fundamentet till en bensinpump och texten "LIVSMEDEL" på boningshuset vittnade om det. Vi bjöds in av 84-åriga Bengt Nilsson och hans fru att sitta ner i det hemtrevliga kontoret. Han berättade, att i slutet av 40-talet och början av 50-talet, i optimismen efter andra världskriget, hade bensinpump och lanthandel anlagts och inretts vid Benmöllan. Dessa investeringar, tillsammans med inkomster från benmöllan och spannmålskvaren samt den tillhörande spannmålshandeln, utgjorde en blomstrande rörelse under ett par decennier, innan urbaniseringen startade.

Bengt har under ett par tre årtionden drivit en generator och producerat 50 – 55 MWh/år, grön el. Han har av länsstyrelsen fått föreläggande, med vidhängande vitesbelopp om 80 000 Skr., att ansöka om tillstånd för elproduktionen eller

upphöra med den. Om han väljer att upphöra med elproduktionen ska han ändå söka tillstånd för dämningen före 1 februari 2016. Utan ett sådant tillstånd begär länsstyrelsen att dämmena skall rivas. Bengt tycker att det är att rasera hans ömt vårdade fädernearv. Det vore ungefär som att be lammet övverräcka kniven till slaktaren. Av åldersskäl och med tynande intresset för fortsatt el-produktion stannade Bengt turbinerna för gott hösten 2014. Han vill inte göra nya, dyra investeringar för uppvärmning av bostaden. Istället har han återgått till oljeuppvärmning. Det är precis tvärt emot makthavarnas intentioner för bara något årtionde sedan, beträffande bra miljövård.

Bengt kan inte heller förstå varför han nödvändigtvis måste riva anläggningen. Till hans anläggning går en ca 300 meter lång inloppskanal, där vattnet tas från en damm. Käggleån tar sitt vatten från samma damm fast 75 – 100 m. sydväst om kanalens intag. Ån och kanalen löper sedan parallellt. Inloppskanalen dock uppe på åskam, så att skillnaden i höjd framme vid kvarnen blir ca 5 m. Bengt menar, att kanalen inte kan ha någon som helst inverkan på vare sig vattenkvalitet eller fiskvandring. Han funderar på om det kan finnas annan anledning till utrivningarna än vattendirektivet. Har det någon betydelse att länsstyrelsen äger marken och inrättat naturreservat på fastigheten omedelbart nerströms Bengts? Strävar länsstyrelsen efter att göra hela Käggleå-ravinen till ett naturreservat?

Bengts son har vädjat till länsstyrelsens tjänsteman att hans föräldrar skulle få ha bostadsfastigheten intakt så länge de bor kvar där. Bengt är ju ändå född, uppvuxen och haft sin livsgärning där. Tjänstemannen menade att han bara följde lagen och att den måste ha sin gång. Jag anser att det är farligt med makthavare som saknar empati.

Sedimentfylld damm.

Jag har varit i kontakt med ägaren till kvarnen som ligger närmast nerströms Stendalsmöllan (ca 1,5 km söder om) och som kallas Önnersmöllan. Turbinen är kvar men turbinintaget är igenmurat. Kvarndammen är intakt och åns tillrinning flödar över dämnet. Johan Wagnström från Länsstyrelsen har besökt dem och framfört Länsstyrelsens önskemål om att dämnet skall rivas och dammen öppnas upp. Ägaren motsatte sig rivningen, eftersom de badar i dammen och ville ha kvar den vackra spegeldammen. De har inte fått något föreläggande om utrivning. Jag frågade dem om de påverkats något av dammutrivningen vid Stendalsmöllan. Ägaren kände inte till att det rivits någon damm. Jag talade om, att hundratalet ton sediment spolats ut i samband med rivningen. Ägaren ville veta när utrivningen skett och jag upplyste henne om att det var i september 2014. ”Då förstår jag varför det bildats en sandö i vår damm.” uppgav hon. Hon kommer att begära att Länsstyrelsen rensar dammen och återställer den i ursprungligt skick. Det har också skett en märkbar minskning av bäcköringsmolt detta år.

Wagnström besvarar mail-växlingen med att man inte kan kräva att ägaren till Stendalsmöllan skall muddra Önnersmöllans damm. Det menade inte ägaren till Önnersmöllan heller, utan hennes uppfattning är att Länsstyrelsen skall stå för kostnaderna. Wagnström menar, att det är normalt med sedimentförflyttningar i

vattendragen. Man kan fråga sig hur många ton på en tidsrymd av några timmar som är normalt? Dessutom har åbotten täckts av ett sedimentskikt som gör att bottenfaunan försvunnit för årtal framöver.

Den gamla kvarndammen vid Önnersmälla fylld med sediment och gyttja från Stendalsmöllan.

Funderingar.

Medan jag funderade på slutorden i detta inlägg, fick jag ett mail från Walter Johansson där han meddelar att JO inte tänker gå vidare med hans anmälan mot Länsstyrelsen i Skåne beträffande ärendet vid Stendalsmöllan. Jag läser genom JO:s tjänsteanteckningar, och kan konstatera att det var den tunnaste utredning jag någonsin tagit del av. Vid ett samtal med JO; s utredare uppger Wagnström att det inte är Länsstyrelsen utan dammägaren som rivit ut dammen. Han uppger också att Länsstyrelsen bedömt att åtgärden kunde omfattas av det undantag från tillståndsplikten som finns i MB kap 11 § 12. Med dessa förklaringar nöjer sig JO och meddelar att ytterligare åtgärder eller uttalande ej föreligger. Det har med andra ord varit uppenbart för Länsstyrelsen att en sänkning i dammen med ca 3 meter och ett sedimentutsläpp av nämnda storlek inte skulle vara till skada för samhälls- eller enskilda intressen. De flesta bedömare skulle nog istället anta åtgärden skulle innebära uppenbara risker för sådana skador. Båda de nu aktuella dammägarna har efterlyst en miljökonsekvensbeskrivning, men fått till svar ”att samrådsmöte och MKB löser Länsstyrelsen internt med Mark- och miljödomstolen. Allt går geschwint. Senare har Wagnström ändrat sig och skriver till Önnersmöllans ägare att det inte gjorts någon MKB, men att kontakt tagits med kommunen och grannar.

Vad skulle hända om vi på samma lättvindiga sätt skulle undandra oss skyldigheterna att hålla samrådsmöte och göra MKB? Vi skall upprätta MKB som beskriver hur vattendraget varit före dammens tillkomst, trots att den funnits där i 400 år och att allt djur- och växtliv inordnat sig efter de förhållandena, samt att människor som bor och vistas intill vattendragen är tillfreds med nuvarande vy. Det är ju först när dammarna rivs, i likhet med Stendalsmöllan, som problemen uppstår.

Miljöbovar?

När övergick vi från att ha varit prisade miljökampar till att vara rättslösa miljöbovar? Var det när den småskaliga elproduktionen pådyvlades den stora kraftindustrins försyndelser i fråga om fiskdöd och avskurna vandringsvägar? Var det när energi- och vattenmyndigheten komponerade speciallagar (HVMFS 2013:19 § 12) för att kringgå Sveriges grundlagar (Regeringsformen kap.2 § 18) och Europa unionens stadgar (Artikel 17). Lagar som skyddar egendomsägare bl.a. mot onödigt myndighetsintrång. Diktaturer brukar införa speciallagar för att kuva sin befolkning. Sverige kritiserar ofta sådant förfarande. Det är väl lättare att peka på skiten framför grannens dörrar än att hålla rent framför den egna.

Dråpslag mot landsbygden.

Det är inte bara vi kvarn- och dammägare, med eller utan elproduktion, som drabbas hårt av Länsstyrelsernas åtgärder. Även lantbrukare är hårt drabbade. Det förutsätts att de skall lämna odlingsbar mark för att den skall bli till våtmarker. Vattendrag, som dikats och rätats ut en gång, ska nu slingras över åkrarna igen. Utökade skyddszon tar bort mycket åkermark. Kring vattendragen får buskar och träd inte fällas. Det ökar åkerbeskuggningen med sämre skörderesultat som följd. Detta skall de göra i konkurrens med Europas betydligt kravlösare jordbruk Det är inte bara kvarn- och dammägare och lantbrukare som drabbas. Sakägare, som vi ser ovan med sinad brunn och förorenad damm, tillhör de som drabbas. När dammar skall rivas över hela landet kommer många sakägare att drabbas, då verksamhetsutövare inte har ekonomisk förmåga att ersätta skadorna. De som bor eller ofta vistas vid dammar och vattendrag kommer att drabbas genom att de förlora vattenspegelns hälsobringande skönhetsupplevelse.

Jag har aldrig tagit del av ett mera landsbygdsfientligt dokument. Det kommer sannolikt att accelerera urbaniseringen och flykten från landsbygden. Den politiker som stödjer sådan tjänstemannadiktatur, behöver inte ställa sig i talarstolen och säga sig stödja en levande landsbygd. Det blir i så fall bara tomma ord.

För ett sekel sedan drog ett bondetåg till Stockholm. Är det dags med ett landsbygdståg nu?

Gunnar Olsson
Ugerups Mölla
Sekreterare i Vramsåns vänner.

Foton:

Vyn övervattenspegeln vid Stendalsmöllan tillhör Rosie Göransson

Fotot av den rivna dammen taget av Bertil Trobro

Fotot av den sedimentfyllda dammen vid Önnersmølla taget av Fredrik Hedin.